

Vertalen van juridische teksten

Citation for published version (APA):

de Groot, G-R. (1992). Vertalen van juridische teksten: een rechtsvergelijkende uitdaging. *De talen*, 108(4), 121-126.

Document status and date:

Published: 01/01/1992

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

4

De Talen

Nummer 4
April 1992, 108e jaargang
Voorheen 'De Drie Talen'
Wolters-Noordhoff Groningen

Tijdschrift voor praktische taalbeoefening. Frans, Duits, Spaans, Engels

VERTALEN VAN JURIDISCHE TEKSTEN EEN RECHTSVERGELIJKENDE UITDAGING

Het is niet moeilijk om bij het vertalen van juridische teksten fouten te maken. Door twee voorbeelden van vertalingen van Nederlandse juridische begrippen naar het Duits wil ik deze stelling toelichten.

Zo vond ik het Nederlandse begrip 'roofmoord' vertaald door 'Rufmord'. De term 'Rufmord' bestaat inderdaad in het Duitse strafrecht¹, maar is volstrekt foutief als vertaling voor het Nederlandse delict 'roofmoord'. 'Rufmord' is 'eine schwere öffentliche Verleumdung durch die jemand's Ruf zerstört wird', dus het door lasteren schaden van iemands goede naam. 'Rufmord' is dus een strafbaar feit, maar op dit strafbare feit staat bepaald geen levenslange gevangenisstraf. In Nederland kan men voor 'roofmoord' echter wel tot levenslange gevangenisstraf worden veroordeeld. De roofmoordenaar maakt zich immers schuldig aan het delict van art. 289 Wetboek van Strafrecht: hij berooft een ander opzettelijk en met voorbedachte rade van het leven. Het had meer voor de hand gelegen de Nederlandse uitgangsterm in het Duits met 'Raubmord' te vertalen.²

Voor het woord 'kwekersrecht' vond ik in het Duits de vertaling 'Zuchtrecht'. Deze term vindt men in Duitse juridische woordenboeken niet en het is voor Duitse

juristen dan ook allerminst duidelijk, wat voor recht dit nu precies is. De term 'Zucht' heeft in het Duits diverse betekenissen.³ In de eerste plaats betekent het 'tucht, strenge opvoeding, discipline, e.d.'; een tweede betekenis is: 'Ergebnis des Züchtens, Rasse'. 'Zucht' heeft dan met het 'fokken' van dieren te maken, maar de term wordt ook voor het kweken van planten gebruikt. In zoverre zit de vertaling van 'kwekersrecht' door 'Zuchtrecht' er net niet helemaal naast. 'Kwekersrecht' kan men in het Nederlands echter omschrijven met 'het uitsluitend recht voor handelsdoeleinden teeltmateriaal van een bepaald ras voort te brengen, in het verkeer te brengen, verder te behandelen, uit te voeren, voor een van deze doeleinden in voorraad te hebben, alsmede deze handelingen te doen verrichten'. In Duitsland is het corresponderende recht het 'Sortenschutzrecht'. Die laatstgenoemde term is dan ook de correcte vertaling voor de Nederlandse uitgangsterm. Degene die het Nederlandse 'kwekersrecht' door 'Zuchtrecht' vertaalde had kennelijk niet de moeite genomen om na te gaan, wat in Duitsland de term voor een met het kwekersrecht corresponderende recht was, maar was anders te werk gegaan. Hij (het was geen zij!) had kennelijk als volgt geredeneerd: 'recht' is 'Recht', 'kwekers' komt van 'kweken' en dat woord is volgens gewone woordenboeken Nederlands-Duits ondermeer

'zuchten', dus kan de vertaling 'Zuchtrecht' luiden.

De beide zoëven gegeven voorbeelden van vertaalfouten liggen op verschillend niveau. Het eerste voorbeeld betreft een uiterst domme fout, die eigenlijk niemand die een redelijke beheersing van brontaal en doeltaal heeft, mag maken. Een vertaler die met enige regelmaat dit type fouten maakt, doet er verstandig aan zijn beroep aan de wilgen te hangen. Zeldzaam zijn zulke fouten echter jammer genoeg niet. Zo zag ik onlangs nog ergens 'ontbinding van de overeenkomst' in het Duits weergegeven door 'Entbindung der Ubereinkunft'. In de eerste plaats kan 'overeenkomst' in het Duits beter worden weergegeven door 'Vertrag', ernstiger is echter dat het Duitse 'Entbindung' overeenkomt met de Nederlandse 'bevalling'.

Het tweede voorbeeld betrof geen uiterst stupide fout, maar de vertaler is wel verkeerd te werk gegaan. De vertaler had moeten controleren, wat in het Nederlandse recht onder kwekersrecht wordt verstaan om vervolgens in het Duitse rechtsstelsel een begrip met een overeenkomstige inhoud te vinden. Hij had het begrip niet in afzonderlijke elementen mogen splitsen en die elementen 'los' in het Duits mogen vertalen om uit die Duitstalige onderdelen weer een Duits woord te boetsen. Bij het vertalen van juridische termen moet het rechtsstelsel van de brontaal worden vergeleken met het rechtsstelsel van de doeltaal. Alleen termen die in het rechtsstelsel van de doeltaal eenzelfde inhoud hebben als in de brontaal kunnen als vertalingen worden gebruikt voor de begrippen uit de brontekst. Het vertalen van juridische terminologie is daarom een stukje rechtsvergelijking. We zullen deze activiteit thans nader onder de loep leggen.

'ZAAK' EN 'GOED'

Het is allereerst van belang te onderstrepen, dat bij één taal niet perse slechts één rechtstaal hoort. Elk rechtssysteem heeft zijn eigen rechtstaal. Zo bestaan er binnen de Nederlandse taal meerdere rechtstalen: de rechtstaal van Nederland, de rechtstaal van België, de rechtstaal van Suriname, de rechtstaal van de Nederlandse Antillen en de rechtstaal van Aruba.⁴ Het Duits is rechtstaal in drie verschillende landen: Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. Er bestaan derhalve drie verschillende Duitse rechtstalen. Engels, Frans en Spaans functioneren elk zelfs als rechtstaal in tientallen landen. Als een taal rechtstaal in meerdere landen is, verschillen die rechtstalen over het algemeen niet zo sterk, dat de juristen uit de desbetreffende rechtsstelsels elkaar niet meer kunnen verstaan, maar er kunnen misverstanden optreden. Zo kent de Belgisch-Nederlandse rechtstaal termen als 'hof van assisen', 'procureur des Konings' en 'verlengde minderjarigheid': begrippen die in de Nederlands-Nederlandse rechtstaal niet voorkomen. Griezeler nog zijn termen, die wel in beide rechtstalen voorkomen, maar een verschillende betekenis hebben. Zo kent zowel het Nederlandse als het Belgische recht de 'arrondissements-

rechtbank', maar de functie van deze rechterlijke instantie is in beide landen zeer verschillend.

Hoe sterk de systeemgebondenheid van juridische terminologie is, zien we aan de terminologische verschillen tussen het vroeger geldende Nederlandse Burgerlijk Wetboek uit het jaar 1838, en het Nieuw Burgerlijk Wetboek, dat op 1 januari 1992 in werking is getreden. Door de inwerkingtreding van dat nieuwe wetboek is op terminologisch gebied nogal wat veranderd⁵. Het intussen beruchtste voorbeeld van die terminologische verschuivingen is de herijking van de begrippen 'zaak' en 'goed'. Naar oud recht waren goederen stoffelijke voorwerpen en zaken de optelsom van zaken en rechten (vgl. art. 555 BW). Naar NBW zijn zaken juist de stoffelijke voorwerpen en goederen de optelsom van zaken en rechten (vgl. art. 3:1 NBW). Vertalers van civielrechtelijke teksten uit of naar het Nederlands zullen moeten bijscholen met het oog op de terminologische vernieuwingen. Standaardvertalingen van juridische teksten naar het Nederlands en vanuit het Nederlands zullen aan de terminologische veranderingen moeten worden aangepast. Vertaalsuggesties in meertalige⁶ juridische woordenboeken moeten worden bewerkt, tenminste voorzover deze woordenboeken nog geen rekening hebben gehouden met deze recente wijzigingen.

Hoe moet men dan te werk gaan bij het vertalen van juridische terminologie? Van belang is in de allereerste plaats om vast te stellen, dat van rechtstaal naar rechtstaal moet worden vertaald. Niet mag in de 'omgangsterminologie' van de doeltaal worden vertaald. Een doelstelling van de vertaling is immers in de regel, dat de vertaling begrijpelijk is voor juristen die de brontaal niet, maar de doeltaal wel beheersen. Als binnen de doeltaal meerdere rechtstalen bestaan, moet steeds in hetzelfde doeltaalrechtssysteem worden gezocht naar een begrip met dezelfde inhoud als de te vertalen term in het brontaalrechtssysteem heeft. Gekozen moet worden voor de terminologie van dat doeltaalrechtssysteem, waarvan met de grootste waarschijnlijkheid juristen de vertaling zullen (moeten) raadplegen.

Door rechtsvergelijking moet de vertaler van juridische terminologie voor een begrip uit het brontaalrechtssysteem een overeenkomstig begrip (equivalent) in het doeltaalrechtssysteem vinden. Dit is echter gemakkelijker gezegd dan gedaan. Wanneer mag men namelijk de conclusie trekken, dat begrippen uit het brontaalrechtssysteem overeenkomen met bepaalde begrippen uit het doeltaalrechtssysteem? Wegens de grote systeemgebondenheid van juridische begrippen is het vinden van een perfecte equivalent slechts mogelijk, indien de brontaal en de doeltaal op hetzelfde rechtssysteem betrekking hebben. Dit is uitsluitend het geval, indien binnen een twee- of meertalig rechtssysteem moet worden vertaald, zoals bijvoorbeeld in België het geval is als een door Vlaamse juristen opgesteld Nederlandstalig juridisch document ten behoeve van Walen in het Frans moet worden vertaald. Het zal dan niet buitengewoon moeilijk zijn om voor de in het te vertalen document

voorkomende Nederlandstalige juridische begrippen van het Belgische rechtssysteem Franstalige pendanten te vinden, daar beide talen in België rechtstaal zijn. Zodra de brontaal en de doeltaal echter op verschillende rechtssystemen betrekking hebben is het onmogelijk elkaar compleet dekkende begrippen te vinden. Toch plegen bepaalde op verschillende rechtssystemen betrekking hebbende termen toch vrij algemeen als equivalenten te worden beschouwd. U zou immers vreemd opkijken, indien ik nu zou betogen dat het Nederlandse begrip overeenkomst niet overeenkomt met het Duitse begrip Vertrag of het Engelse begrip contract, omdat er verschillen bestaan met betrekking tot de vereisten voor het totstandkomen van een geldige overeenkomst.⁷ Leggen we deze begrippen echter onder de juridische loep dan ontdekken we inderdaad allerlei kleine verschillen, die zeer zeker twijfel rechtvaardigen over het antwoord op de vraag of deze begrippen inderdaad wel als elkaars vertaling mogen worden gebruikt. In grote lijnen komen deze rechtsbegrippen echter toch zozeer met elkaar overeen, dat ze in de praktijk als elkaars vertaling acceptabel zijn. 'C'est une question d'ordre pragmatique', schreef de Amsterdamse comparatist Isaac Kisch⁸. Met dit antwoord komen we echter niet echt veel verder. Op welke aspecten dient men bij het nemen van een dergelijke pragmatische beslissing zoal te letten? Het is van belang daarop enig zicht te krijgen.

Van het allergrootste belang is de context en het doel van de vertaling. Het karakter van het document dat moet worden vertaald, kan van secundair belang zijn. Het is mogelijk, dat bepaalde woorden in een zekere context acceptabele equivalenten zijn, maar in een andere context niet. Het is op zijn plaats deze stelling met een voorbeeld toe te lichten.

Indien om de ene of andere reden mijn curriculum vitae in het Duits moet worden vertaald, zal de vertaler geconfronteerd worden met het woord 'rechter-plaatsvervanger'. Dit begrip zal zo precies mogelijk moeten worden weergegeven; een vertaling met 'stellvertretender Richter' lijkt me acceptabel, alhoewel een dergelijke beschrijving bij menig Duits jurist enkele vragen zal oproepen. Komt de vertaler exact hetzelfde woord echter tegen in een ter vertaling aangeboden vonnis van de arrondissementsrechtbank Maastricht ('Gewezen door Mr de Groot, rechter-plaatsvervanger'), dan is een vertaling met uitsluitend het woord 'Richter' voldoende. De functie van een rechter-plaatsvervanger bij het wijzen van een vonnis is immers precies dezelfde als die van een gewone rechter. Het mee-vertalen van het woorddeel 'plaatsvervanger' roept bij de in het doeltaalrechtssysteem opgevoede jurist slechts overbodige vragen op.

SURROGAATOPLOSSINGEN

Het is verder ook van belang, of een vertaling moet worden gemaakt om personen, die een bepaalde taal niet beheer-

sen, de mogelijkheid te bieden om een oppervlakkige indruk van de inhoud van een tekst te geven, of dat de vertaling naast de brontekst de status van authentieke tekst zal krijgen. In het eerste geval mag redelijk globaal worden vertaald, mits – wat de hoofdlijnen betreft – geen misverstanden worden opgeroepen. In het laatste geval is het belangrijk, dat de termen in de doeltekt geen engere of ruimere betekenis dan die van de brontekst hebben. Al met al kunnen we daarom vaststellen, dat de conclusie, dat begrippen met elkaar overeenkomen een zeer betrekkelijke is.

Als we geen equivalenten in het doeltaalrechtssysteem kunnen ontdekken, moeten we naar alternatieven⁹ zoeken. In grote lijnen komen drie surrogaatoplossingen in aanmerking:

a) men vertaalt niet en benut in de doeltaal het oorspronkelijke begrip uit de brontaal. Eventueel licht men het begrip tussen haakjes of in een voetnoot toe door een 'letterlijke vertaling'¹⁰ of door een opmerking als 'vergelijkbaar met ...';

b) men omschrijft het begrip uit de brontaal in de terminologie van het doeltaalrechtssysteem;

c) men ontwikkelt een neologisme, d.w.z. men introduceert in het doeltaalrechtssysteem een nieuw woord, eventueel weer gecombineerd met een toelichting in een voetnoot.

Over deze alternatieven wil ik de volgende opmerkingen maken. Ik heb geen grote sympathie voor de beslissing een woord onvertaald te laten. Het vooropstaande doel van een vertaling is de brontekst toegankelijker te maken voor personen die de taal van de brontekst niet beheersen. Dit doel wordt veronachtzaamd, indien men begrippen onvertaald laat. Indien men in de doeltekt vele onvertaalde begrippen uit de brontekst benut, dreigt bovendien het gevaar, dat de vertaling wordt tot een verzameling vreemd-talige termen, die aan elkaar worden gelijmd door voorzetsels, bijwoorden en werkwoorden uit de doeltaal. Indien de lezer weinig of geen affiniteit heeft met de woordstructuur van de brontaal, wordt hij geconfronteerd met een voor hem onbegrijpelijke combinatie van letters, die moeilijk kan worden uitgesproken en onthouden. Dit is met name nadelig, als een bepaalde onvertaalde term herhaaldelijk wordt gebruikt. Uit het voorgaande kunnen we concluderen, dat het gebruik van een onvertaalde term uit de brontaal in de doeltaal vooral moet worden vermeden, indien er weinig of geen etymologische verwantschap tussen beide talen bestaat.

De tweede surrogaatoplossing is de omschrijving. Indien een omschrijving in de terminologie van het doeltaalrechtssysteem een nagenoeg perfecte definitie van een begrip uit de brontaal is, komt een dergelijke beschrijving in de buurt van een uit meerdere woorden bestaand equivalent. De zo omschreven juridische eenheid bestaat als dusdanig echter niet in het doeltaalrechtssysteem, maar is door de combinatie van zijn elementen voor een in dat rechtssysteem getraind jurist begrijpelijk. Voorzover de omschrijving gebrekkig is, vertoont deze surrogaatoplossing

karaktertrekjes van een neologisme. De wenselijkheid en het nut van de omschrijving als surrogaatoplossing hangt af van de lengte en complexiteit van de beschrijving.

De derde surrogaatoplossing is het neologisme: men benut in de doeltaal een woord, dat niet (of niet meer) wordt gebruikt in het aan de doeltaal gekoppelde rechtssysteem. Naar welke maatstaven moet men nu een neologisme uitkiezen? Uiteraard moet men zeker weten, dat de beoogde term in het doeltaalrechtssysteem onbenut is. Elke ook maar in enige uithoek van dat rechtssysteem benutte term valt af. Zo keur ik bijvoorbeeld af om het begrip 'common law' in het Frans als 'droit commun' of in het Nederlands als 'gemeen recht' te vertalen. Deze termen worden reeds in een sterk afwijkende betekenis gehanteerd. Bij voorkeur dient het neologisme zo te worden gekozen, dat een jurist uit het doeltaalrechtssysteem zich daarbij wat kan voorstellen. Daartoe zijn termen die in het doeltaalrechtssysteem vroeger een equivalente betekenis hadden, overigens bijzonder geschikt. Van deze laatste categorie termen wil ik een voorbeeld geven. Stel men moet het Duitse begrip 'Sicherungsabtretung' in het Nederlands vertalen. Het Duitse recht bestuderende ontdekt men, dat dit de 'overdracht van een vordering ter zekerheid' is. Dit verschijnsel is in Nederland verboden (art. 3:84 lid 3 Nieuw Burgerlijk Wetboek). De functie van de Sicherungsabtretung wordt in Nederland vervuld door het instituut van de stille verpanding van vorderingen. Een belangrijk verschil is echter, dat degene ten gunste van wie de Sicherungsabtretung plaatsvindt 'Eigentümer' is, terwijl degene die een stil pandrecht op een vordering heeft 'pandhouder' is. Dit verschil is m.i. op zich al voldoende om 'Sicherungsabtretung' niet door 'stille verpanding van een vordering' te vertalen. Het vóór 1992 geldende recht kende echter een exacte parallel van de Sicherungsabtretung: de fiduciaire cessie. Indien we deze oude term als vertaling voor 'Sicherungsabtretung' gebruiken, begrijpt nog tal van jaren elk Nederlands jurist heel precies wat in de brontekst is bedoeld. Gewezen zij in dit verband nog op het volgende: indien we het gebruik van de uitdrukking 'fiduciaire cessie' als vertaling voor 'Sicherungsabtretung' als neologisme typeren, wordt het woord neologisme in zeer ruime zin gehanteerd. Als neologisme in deze samenhang wordt dus elke term beschouwd, die thans in het doelrechtssysteem niet meer als juridisch begrip fungeert, dus ook termen uit niet meer geldend recht of uit andere rechtssystemen, waarin dezelfde taal als rechtstaal wordt gebruikt. Zuiver taalkundig gezien is in deze laatste gevallen geen sprake van een neologisme.

Doordat begrippen uit het brontaalrechtssysteem en het doeltaalrechtssysteem dikwijls slechts gedeeltelijk met elkaar overeenkomen (slechts partieel equivalent zijn), zijn vertaalsuggesties heel vaak niet omkeerbaar. Het kan zijn, dat een bepaalde term uit het brontaalrechtssysteem zonder al te groot risico steeds met een bepaalde term uit het doeltaalrechtssysteem kan worden vertaald. Omgekeerd hoeft dit echter niet te betekenen, dat de desbetreffende term uit

het doeltaalrechtssysteem steeds met de uitgangsterm kan worden vertaald. In gevallen van partiële equivalentie zal het omkeren van de vertaalsuggestie tot zeer misleidende voorstellen leiden.

HANDELINGSONBEKWAAM

Na al deze enigszins abstracte beschouwingen willen we bij wijze van voorbeeld een volledige zin juridisch ontleden en vertalen. Uit het voorgaande moge al zijn gebleken, dat een vertaling zonder juridische ontleding onmogelijk is. Stel we komen in een Duitse door een jurist over een juridisch onderwerp geschreven brief de volgende zin tegen:

'Wegen der beschränkten Geschäftsfähigkeit von Hans Maier ist der abgeschlossene Vertrag schwebend unwirksam.'

Hoe dient deze zin in het Nederlands te worden vertaald?

We nemen ons gezien het abonnementenbestand van dit tijdschrift voor om te vertalen in de juridische terminologie van het Europese deel van het Koninkrijk der Nederlanden. Voordat we op zoek kunnen gaan naar als vertaling in aanmerking komende terminologie dienen we zo precies mogelijk te begrijpen, wat de Duitse zin beoogt te zeggen. Bij een dergelijke ontleding neigt men er snel toe om met de zelfstandige naamwoorden te beginnen: in casu dus met Geschäftsfähigkeit en Vertrag. Daar is op zich niets op tegen, maar men diene wel te beseffen, dat bepaalde andere woorden juridisch-terminologisch gezien onlosmakelijk met die zelfstandig naamwoorden kunnen zijn verbonden. Na enig zoeken ontdekken we: 'Geschäftsfähigkeit ist die Fähigkeit, durch eigenes Handeln wirksam Rechtsgeschäfte abzuschließen.' Natuurlijk kan een dergelijke ontdekking nieuwe te onderzoeken vragen oproepen (weet U wat een Rechtsgeschäft is?). We nemen echter aan, dat we de gevonden en zoëven geciteerde verklaring begrijpen en kunnen dan op zoek gaan naar een overeenkomstig begrip in het Nederlandse rechtssysteem. Een overeenkomstig begrip vinden we in de term 'handelingsbekwaamheid', maar het is nog te vroeg om deze term als vertaling op te schrijven, want wat beoogt het bijvoeglijk naamwoord 'beschränkt' in de Duitse zin aan te geven? Zelfs bij een zeer beperkte beheersing van de Duitse en Nederlandse taal weten we dat 'beschränkt' in de regel met 'beperkt' moet worden vertaald. Mogen we onze proefvertaling daarom starten met de frase 'Wegens de beperkte handelingsbekwaamheid van Hans Maier ..?'. Het antwoord moet ontkennend luiden. Een Nederlands jurist kan met het bijvoeglijk naamwoord 'beperkt' behorend bij 'handelingsbekwaamheid' niets beginnen. Een mens is handelingsbekwaam of handelingsonbekwaam, één van beide: maar zeker niet 'beperkt handelingsbekwaam'. Een Nederlands jurist zou wellicht kunnen gaan vermoeden, dat een vertaalfout is gemaakt. Zou in de vertaling wellicht 'tijdelijke feitelijke onbekwaamheid' of (uit de aard der zaak beperkte) 'handlichting' zijn bedoeld? Het zou te ver gaan

deze potentiële gedachtesprongen nader uit te werken. Vast staat, dat we de eerste woorden van onze proefvertaling nog niet op papier kunnen zetten. Nader onderzoek naar de term 'beschränkt' is geboden. Met betrekking tot de Geschäftsfähigkeit blijkt het Duitse recht een driedeling te kennen: Geschäftsunfähigkeit, beschränkte Geschäftsfähigkeit en Geschäftsfähigkeit. Het Nederlandse recht kent slechts een – boven reeds vermelde – tweedeling: iemand is handelingsonbekwaam of handelingsbekwaam. In de onderhavige tekst blijkt dus het bijvoeglijk naamwoord 'beschränkt' tezamen met het zelfstandige naamwoord 'Geschäftsfähigkeit' een juridische technische term te zijn. Vergelijking met het Nederlandse recht levert op, dat de term in het Nederlands als 'handelingsonbekwaamheid' – zonder toevoeging van een bijvoeglijk naamwoord – kan worden vertaald. Laten we terwille van tijd en plaats voorlopig geen problemen opwerpen ten aanzien van de Nederlandse vertaling van de woorden 'abgeschlossene Vertrag': 'de gesloten overeenkomst' is de voor de hand liggende vertaling in de terminologie van het Nederlandse rechtssysteem. Laten we daarom – maar nog wel met potlood of moderne variant daarop – de volgende tussenbalans maken: 'Wegens de handelingsonbekwaamheid van Hans Maier is de gesloten overeenkomst . . .'. Wat betekent echter in die Duitse tekst 'schwebend unwirksam'? Zou de Nederlandse vertaling 'zwevend ongeldig' of iets dergelijks kunnen zijn? Geen Nederlands jurist kan zich daarbij evenwel een voorstelling maken. Er is iets aan de hand met die overeenkomst, zo zal hem duidelijk zijn, maar wat? Nadere bestudering van het Duitse recht levert het volgende op. Indien een handelingsonbekwame een overeenkomst sluit, komen niet direct verbintenissen tot stand. Zulks gebeurt pas, indien de wettelijk vertegenwoordiger de overeenkomst 'genehmigt': deze moet dus achteraf toestemming geven, willen er verbintenissen ontstaan. In Nederland is het rechtsgevolg van een door een handelingsonbekwame gesloten overeenkomst anders: de overeenkomst is geldig en er ontstaan dus direct verbintenissen; de overeenkomst is echter vernietigbaar, dus kan door de wettelijk vertegenwoordiger worden aangetast: de verbintenissen worden dan geacht nooit te hebben bestaan. De vraag kan worden gesteld, of het Duitse 'schwebend unwirksam' door het Nederlandse 'vernietigbaar' kan worden vertaald. Het antwoord op deze vraag is stellig ontkennend. De te vertalen zin beschrijft immers het rechtsgevolg naar Duits en niet naar Nederlands recht. Het rechtsgevolg moet derhalve in het Nederlands worden omschreven. Een verdedigbare vertaling van de te vertalen zin is derhalve m.i.:

'Wegens de handelingsonbekwaamheid van Hans Maier zijn uit de afgesloten overeenkomst slechts verbintenissen onder opschortende voorwaarde ontstaan.'

Prof. Mr Gerard-René de Groot, hoogleraar rechtsvergelijking en internationaal privaatrecht aan de Rijksuniversiteit Limburg.

In het volgende nummer van De Talen zal het laatste gedeelte van dit artikel verschijnen. Daarin wordt ingegaan op de hulpmiddelen van de juridisch vertaler (red.)

NOTEN

- 1 Dit begrip wordt in de Duitse juridische literatuur gebruikt ter aanduiding van het delict van paragraaf 186 Strafgesetzbuch.
- 2 Zie over andere vertaalproblemen met betrekking tot de Nederlandse termen 'moord' en 'doodslag' naar het Duits: M. Tragter-Schubert en G.R. de Groot, *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 1978, 479-484. Feiten die in Nederland 'moord' opleveren, worden in Duitsland soms als 'Totschlag' gekwalificeerd, terwijl andere feiten die in Nederland 'doodslag' opleveren in Duitsland een veroordeling wegens 'Mord' kunnen bewerkstelligen.
- 3 Vgl. I. van Gelderen, *Duits woordenboek, deel I: Duits-Nederlands*, Groningen 1983, die als vertalingen van 'Zucht' geeft: '1 teelt, 't fokken, 't kweken; 2 opbrengst, oogst; 3 tucht; 4 zedigheid, kuisheid, ingetogenheid.'
- 4 De rechtssstelsels van Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba komen op vele punten met elkaar overeen, maar zijn niet identiek. Dit heeft consequenties voor de terminologie, die derhalve vaak gelijk is, maar niet steeds.
- 5 Zie E.H. Hondius e.a., *Het Nieuw Burgerlijk Wetboek in 400 trefwoorden*, tweede druk, Deventer 1990. Zie over de terminologische verschillen en de gevolgen daarvan voor vertalers binnenkort mijn artikel 'Consequenties van de gewijzigde terminologie van het Nederlands burgerlijk recht voor vertalers' in G.R. de Groot (ed.), *Recht en vertalen II*, Deventer 1992.
- 6 Onder meertalige versta ik ook tweetalige.
- 7 Rodolfo Sacco, *Introduzione al diritto comparato*, 4de druk, Torino 1990, 32-34.
- 8 Zie Mario Rotondi (ed.), *Inchieste di diritto comparato*, Padova/ New York 1973, 407-423: Droit comparé et terminologie juridique.
- 9 Susan Sarcevic, 'Bilingual and multilingual legal dictionaries: New standards for the future', *Revue générale de droit* 1988, 970 spreekt van 'alternatives equivalentes'.
- 10 D.w.z. een op de omgangstaal van brontaal en doeltaal georiënteerde vertaling van de elementen, waaruit het begrip in de brontaal bestaat.

DE HULPMIDDELEN VAN DE JURIDISCH VERTALER

Het vertalen van juridische teksten is geen eenvoudige zaak. De termen uit het brontaalrechtssysteem moeten zeer zorgvuldig worden vergeleken met potentieel parallelle begrippen uit het doeltaalrechtssysteem. De betekenis van de te vertalen termen moet in hun eigen rechtssysteem zeer precies worden nagegaan en worden vergeleken met de betekenis van begrippen in het doeltaalrechtssysteem. Kunnen woordenboeken bij dit ingewikkelde proces niet een buitengewoon goede en nuttige rol vervullen? Deze vraag moet zonder enige twijfel positief worden beantwoord. Wel zijn dan echter kwalitatief hoogstaande woordenboeken vereist, die voor de uitgangstermen de contexten zichtbaar maken en vertaalsuggesties doen, waarbij de als mogelijke vertalingen voorgestelde termen – voorzover het acceptabele equivalenten zijn of omschrijvingen van de termen uit de brontaal in de terminologie van het doeltaalrechtssysteem – in hun context worden getoond. Indien als vertaalsuggesties neologismen worden voorgesteld, zouden de voorgestelde termen gemotiveerd dienen te zijn. Zulke woordenboeken bestaan echter nauwelijks. De meeste juridische woordenboeken kunnen slechts als woordenlijsten worden omschreven, die wetenschappelijke allure ten enenmale missen. Laat mij daarvan een voorbeeld geven.

Er bestaat een meertalig woordenboekje, waarin onder meer Nederlandse juridische begrippen in drie verschillende andere talen (Engels, Frans en Duits) worden vertaald¹. Een bepaalde zin uit het voorwoord van dat boekje verbaasde mij in bijzondere mate: 'De aandacht wordt erop gevestigd dat deze woordenlijst niet meer beoogt dan vertalingen te geven; verschillen tussen rechtsbegrippen worden in deze woordenlijst niet aangegeven.' Reeds uit deze zin blijkt m.i., dat de samenstellers van dat woordenboekje geen goed beeld hadden van het vertalen van juridische terminologie. De belangrijkste moeilijkheid bij het vertalen van juridische termen zit hem juist in het feit, dat rechtssystemen en daardoor ook de door die systemen benutte begrippen van elkaar verschillen. Zonder dat inzicht in de verschillen en overeenkomsten tussen de desbetreffende rechtssystemen kan een dergelijke beslissing niet worden genomen en derhalve geen vertaling worden gesuggereerd. Soms zal na rechtsvergelijking blijken, dat de vertaling uit een acceptabel equivalent kan bestaan. Vanwege de dikwijls beperkte of zelfs afwezige equivalentie zal het woordenboek echter vaak verschillen in rechtssystemen zichtbaar moeten maken om zo omschrijvingen of neologismen te introduceren. De meertalige vaktermenlijst, waarop ik zoëven doelde, doet zulks niet. De ergste fout, die deze meertalige woordenlijst maakt, is echter het feit, dat de vertaalsuggesties kennelijk per computer zijn omgedraaid. Het maakt die publikatie voor ongeïnteresseerde

gebruikers al naar gelang de omstandigheden nutteloos tot gevaarlijk. Geïnteresseerde gebruikers kunnen de lijst wellicht eens gebruiken om een weggezakte vertaalmogelijkheid uit het geheugen op te diepen. Waarschijnlijk zullen ze echter de aanschaffing van de lijst betreuren, tenzij ze voldoende gevoel voor humor hebben om te genieten van de vele gemaakte fouten.

Het zoëven beschreven meertalige woordenlijstje is een bijzonder dramatisch voorbeeld van een nauwelijks bruikbaar woordenboek. Vrijwel alle andere meertalige juridische woordenboeken hebben echter eveneens een evident te laag niveau en geven geen indicatie van de contexten van de brontaal- en doeltaaltermen. Sommige woordenboeken maken daarnaast ook nog verbazingwekkende fouten. De beide aan het begin van dit artikel gegeven voorbeelden (zie het april-nummer van *De Talen*, red.) waren rechtstreeks genomen uit Hans Langendorf, *Wörterbuch der niederländischen und deutschen Rechtssprache*, dat in 1976 in München verscheen. Hoe treurig het over het algemeen gesteld is met meertalige juridische woordenboeken, blijkt uit het feit dat van het woordenboek van Langendorf in 1991 een ongewijzigde (!) herdruk op de markt werd gebracht.

EEN GROTE UITZONDERING

Dat het ook anders kan, bewijst het in 1990 gepubliceerde Nederlands-Spaanse Juridische Woordenboek. In de eerste plaats wordt het woordenboek door een boeiende 'verantwoording' ingeleid. Uitdrukkelijk wordt gesteld, dat de door rechtsvergelijking 'gevonden vertaalsuggesties per definitie geen volledige juridische equivalentie (bieden), toch zijn zij wat men noemt 'good enough', dat wil zeggen als vertaling aanvaardbaar binnen een gegeven situatie.' Op het einde van de verantwoording lezen we: 'De samenstellers hopen dat dit woordenboek, door de combinatie van vertaling en verklaring, context en bronvermelding, een veilige gids zal zijn bij het vervaardigen van verantwoorde vertalingen en vertaler en jurist de weg zal wijzen naar bronnen voor nader onderzoek.' Deze bescheidenheid siert de samenstellers en is tegelijk een teken voor de gebruiker, dat ook het beste meertalige juridische woordenboek geen alibi is voor het achterwege laten van zelfstandig nadenken en vergelijken teneinde een zo optimaal mogelijke vertaling van een begrip te ontdekken.

De samenstellers van het Nederlands-Spaanse Juridische Woordenboek hebben zich beperkt tot de terminologie van het Nederlandse rechtssysteem wat de uitgangstermen betreft en tot de rechtstermen van het Spaanse rechtssysteem voor de doeltaal. Zij zijn niet voor de verleiding bezweken om Belgische rechtstermen 'mee te

nemen'. Dat de samenstellers de relativiteit van eventuele equivalentie tussen termen uit verschillende rechtssystemen hebben onderkend, bleek reeds uit de geciteerde passages uit de 'verantwoording'. Bij vele termen blijkt uit de gegeven vertaalsuggesties, dat men heeft gezien, dat een Nederlandse rechtsterm soms door uiteenlopende termen uit het Spaanse rechtssysteem kan of zelfs moet worden vertaald. Indien equivalenten ontbreken, is door vermelding van 'Ned' aangegeven, dat het om een specifiek Nederlandse term gaat, die vervolgens in het Spaans wordt omschreven. Vaak wordt evenwel dan toch een mogelijke Spaanse vertaling aangegeven, voorafgegaan door de aanduiding 'cf Esp', wat wil zeggen 'in zeker(e) opzicht(en) vergelijkbaar met de Spaanse term X'. De 'verantwoording' stelt hieromtrent: 'Door de vertaler of jurist kunnen de aldus verschaft gegevens afzonderlijk of in combinatie worden benut.' Bij vele termen worden illustraties gegeven. De vertaalsuggesties worden zo controleerbaar; iets van de context wordt zichtbaar.

Dit type woordenboeken is echter een grote uitzondering. De meeste juridische woordenboeken blijven – zoals reeds gesteld – steken op het niveau van ongemotiveerde woordenlijsten. Op de boekenplanken van de bibliotheek van de Rijksuniversiteit Limburg trof ik als gunstige uitzonderingen aan: Francesco de Franchis, *Dizionario giuridico, Inglese-italiano*, Milano 1984 (geeft dikwijls in het Italiaans een omschrijving van Engelse juridische begrippen met vele uitvoerige verwijzingen naar literatuur, ook naar andere meertalige juridische woordenboeken); Ralph J.B. Anderson, *Anglo-Scandinavian law dictionary of legal terms used in professional and commercial practice*, Oslo etc. 1977 (waarin na de Engelse uitgangstermen telkens wordt aangegeven of het Noorse, Zweedse, resp. Deense rechtssysteem directe, resp. partiële equivalenten kent, of zulke equivalenten mist. De uitgangstermen worden steeds beschreven, dikwijls onder verwijzing naar literatuur, waarna hetzelfde wordt gedaan voor de Scandinavische rechtssystemen) en G. Hesseling, *Juridisch woordenboek Nederlands-Frans* (waarin de uitgangstermen en vertaalsuggesties telkens uitvoerig in context worden weergegeven).

Het is niet moeilijk om op de meeste meertalige juridische woordenboeken zeer zware kritiek uit te oefenen. Een relativerende opmerking is daarom ten slotte op zijn plaats. Het samenstellen van een meertalig juridisch woordenboek is een buitengewoon moeilijke opgave. Het zorgvuldig selecteren en verantwoorden van vertaalsuggesties kost vele jaren. Het blijkt echter buitengewoon moeilijk te zijn om voor dit gigantische, maar voor de internationale juridische communicatie essentiële infrastructurele werksubsidies te verwerven. Het is van belang, dat op dat punt de subsidiëmentaliteit verandert. Een lichtpunt is in dat verband, dat binnenkort waarschijnlijk een zeer groot juridisch woordenboekproject Nederlands-Indonesisch van start gaat, dat volledig door de overheid zal worden gefin-

ancierd.

Een ander lichtpunt is het feit, dat thans een begin is gemaakt om een geautomatiseerde inventarisatie van de rechtstaal van het Europese deel van het Koninkrijk der Nederlanden te maken, waarbij per term contexten worden aangegeven en bronnen worden vermeld. Aangegeven wordt uitdrukkelijk in welke rechtsgebieden welke termen worden gebruikt, zodat de termen ook per rechtsgebied kunnen worden 'uitgedraaid'. Deze geautomatiseerde inventarisatie bouwt voort op een documentatieverzameling, die is opgebouwd door de samenstellers van het Nederlands-Spaanse juridisch woordenboek. De inventarisatie zal de naam 'Asser-bestand' (naar het T.M.C. Asser-instituut) dragen. Voor het perfectioneren en bijhouden van het Asserbestand zijn echter nog subsidies nodig. Het Asserbestand zal in de toekomst een belangrijke rol gaan spelen bij de ontwikkeling van meertalige juridische woordenboeken, waarin Nederlands brontaal of doeltaal is.

Een andere interessante ontwikkeling is de geplande publikatie van een serie boekjes *Praktisch Juridisch Duits/Engels* en *Frans*, waarin in de desbetreffende vreemde taal het rechtssysteem van Duitsland, Engeland, respectievelijk Frankrijk wordt beschreven voor een Nederlandse doelgroep. In voetnoten worden telkens vertaalsuggesties in de terminologie van het Nederlandse rechtssysteem gegeven. Door de systematische beschrijving van het vreemde rechtssysteem worden de gebruikte termen automatisch in context gepresenteerd. Het eerste deeltje uit de serie (*Praktisch Juridisch Duits - Einführung in das Recht und die Rechtssprache der Bundesrepublik Deutschland* van de hand van G.R. Weyers) zal in april 1992 bij Samsom/H.D. Tjeenk Willink (Alphen a.d. Rijn) verschijnen.

We kunnen tenslotte vaststellen, dat het vertalen van juridische teksten geen sinecure is. Het is geen gemakkelijk karwei en de op de markt zijnde hulpmiddelen zijn gebrekkig. Voor wie echter de moeite neemt, zich in twee rechtssystemen en de verschillen daartussen goed te verdiepen, is het een boeiende aangelegenheid. Wie zijn werk dan goed doet, verdient een wetenschappelijke pluim. Een goed juridisch vertaler is een knap rechtsvergelijker!

Dit is het tweede en laatste gedeelte van het artikel van Prof. Mr Gerard-René de Groot, hoogleraar rechtsvergelijking en internationaal privaatrecht aan de Rijksuniversiteit Limburg. Het eerste deel stond in het vorige nummer van De Talen.

¹ M.A.A. van Capelle/H.G. Punt, *Internationale vaktermenlijst voor juristen, fiscalisten, accountants, bankwezen, handel en industrie*, Arnhem 1989.